

Bulat Okudzjava i Sverige

Bulat Okudzjava räknas numera till Rysslands främsta 1900-talsförfattare. Han stod för både poesi och – väsentligen historisk – prosa. Framför allt skrev han visor som blev omåttligt populära. Han tolkade på 1960-talet en generationsupplevelse av frihet från stalinistiska klyschor och tvång i romantiskt melodiska ballader med lätt sorgsen grundton. Alla minns de underfundiga visorna om trådbussen, om den blå ballongen, om soldaten som var gjord av papper.

I det av honom besjungna Arbat i centrala Moskva står Okudzjava idag staty. Det är ett ovanligt, närmast gamängartat minnesmärke. Han är i rörelse, tycks avspänt släntra fram.

Försommaren 1966 besökte den store barden 42 år gammal Sverige. Det var hans första besök i ett västland. Hur kom denna – i hans biografi mycket viktiga – resa att gestalta sig? Låt mig få berätta.

Den 27 maj 1966 anlände en grupp Sovjetförfattare med färjan från Sassnitz till Trelleborg, inalles 18 personer: nio författare med fruar. En av de nio var Okudzjava.

Den heterogena skaran bestod av både gamla och unga, utpräglade 60-talsliberaler och några äldre litteratörer med stalinistförflutet. Det framgår – av både Jevgenij Jevtusjenkos och Okudzjovas memoarer – att resan hade kommit till stånd något brådstörtat. Författarförbundets ökände KGB-övervakare generalen Viktor Iljin hade motsatt sig att en ideologiskt opålitlig person som Okudzjava skulle få följa med. Men Jevtusjenko hade lagt sig ut för honom och lyckats få fram ett klartecken. Jevtusjenkos strategi var att betona Okudzjovas – obefintliga – berömmelse i Sverige och framhålla vilken uppståndelse hans plötsliga uteblivande skulle framkalla bland svenskarna...

Med klartecknet följde ideologiskt uppbyggliga samtal där Okudzjava kraftfullt varnades för de agenter och provokatörer som uppgavs frodas inte minst i svenska ungdomsmiljöer. Han måste vara på sin vakt vid varje steg.

Med i gruppen fanns Robert Rozjdestvenskij, ännu en ledande "sextioalist", och Stanislav Kunjajev, ur samma generation men med en redan tydlig nationalpatriotisk inriktning.

Hur blev egentligen denna resa av, i tidig Brezjnevs-

tid? Hur var det möjligt att den – under en dryg vecka i Sverige – fick en sådan närmast osovjetisk karaktär? Ja man undrar. Det svensksovjetiska Vänskapsförbundet stod för ett massivt men ideologiskt närmast lössläppt program koncentrerat på svensk nutid och svensk historia. Deltagarna i gruppen betonade i intervjuer att de inte hade något officiellt uppdrag, att de bara ville se sig omkring. Och just så blev det.

Gruppen tog först in på hotell Arkaden i Malmö. Här sökte man efter en rundtur upp Stadsteatern. Särskilt de yngre deltagarna verkade nyfikna på allt. Man ställde frågor om biljettsystem, priser och förmåner, skolteater och ungdomsverksamhet. Man förhörde sig om i vilken utsträckning här spelades ryskt. Vid en titt bakom kulisserna fick man tillfälle att beskåda den originella dekoren till den aktuella, mycket uppmärksammade uppsättningen av Samuel Becketts *I väntan på Godot*. Den väckte intresse. Snart hade hela styrkan bokat biljetter till kvällens föreställning.

I svenska medier gavs Jevtusjenko på ett självklart sätt ett dominerande utrymme. Han var stjärnan, välkänd från sina västresor kring 1962, med rykte om sig att vara rebell och "arg ung man". Han blev snabbt föremål för intervjuer i TV:s nyhetssändning och i *Sydsvenskan*. Några rader i tidningen förunnades också den mindre kände Okudzjava, "en spenslig herre med något poetiskt utseende".

I *Sydsvenskans* utsändes hand upptäckte Okudzjava "belåten" en bok med sitt eget namn. Det rörde sig om urvalet *Unga ryska poeter* som hade kommit ut i Stockholm 1963. Här tolkade Hans Björkegren dikter av bland andra Jevtusjenko, Okudzjava och Rozjdestvenskij.

Den 28 maj fortsattes resan till Göteborg. Här blev det alls inga inblickar i svenska proletärerers verklighet på varven eller hos Volvo. I stället gjordes ett hembesök hos en lantbrukare på en fäderneärvd gård utanför Trollhättan.

Den 31 maj ankom gruppen till Stockholm. Jag var en ung student som hade fastnat för piratinspelningar av Okudzjovas visor och ville veta mer. Nu fick jag tillfälle att möta honom på hotell Malmen och avtala om en intervju för *Expressen* – den första han skulle komma att ge i ett kapitalistland.

Den 1 juni gjordes en utflykt till Uppsala. Här besökte de ryska författarna Rikssalen i slottet och besåg universitetsbibliotekets samlingar och domkyrkan.

Därpå for gästerna vidare till Gamla Uppsala där de beskådade Uppsala högar. En snabbvisit hanns också med på universitetets slaviska institution. Sedan blev det Sigtuna: kyrkoruiner och äldre gravsättningar.

På kvällen vidtog ett författarparty hos Per Gedin (som på sitt förlag Wahlström & Widstrand hade gett ut *Unga ryska poeter*) och hans hustru Birgitta i Djursholm. Här mötte nu några av Sveriges främsta författare upp – bland andra Per Wästberg, Hasse Alfredson och Tage Danielsson – vid sidan om TV-folk och journalister. Om detta kan jag berätta för jag var med. Mat serverades från gående bord.

Jevtusjenko och Okudzjava kunde i det gedinska hemmet verkligen framstå som varandras motsatser. Jevtusjenko – som alltid färgstark och yvig, Okudzjava – på trots mot generalen Iljins farhågor – tillbaka-dragen, försiktig, anspråkslös. Vid ett tillfälle under kvällen minns jag att Hasse Alfredson spelade upp en obetalbar sketch och gjorde Jevtusjenko så upprymd att han belönades med en spontan puss.

Den 2 juni besökte gruppen *Dagens Nyheter* i det nya höguset i Marieberg. En dokumentärfilm om tidningen visades: *Huset som aldrig sover*. Chefredaktören själv, Olof Lagercrantz, ställde upp för samtal. Frågorna haglade – om allt från tidningspolitik till utgivningsvillkor. En särskild undran formulerades så: "Hur behandlar ni Tass-meddelanden?" Gruppen frapperades av att kriminalreportagen fick så stort utrymme i *DN*.

Senare samma dag träffades Okudzjava och jag för den avtalade intervjun i Malmens restaurang. Vi avhöll oss från att beröra vinterns i väst mycket omtalade rättegång mot Andrej Sinjavskij och Julij Daniel – den togs i stället upp av Olga Okudzjava, när hon nästan viskande förklarade för mig att kultursituationen i Sovjetunionen under Breznev radikalt hade förändrats och skapat ångest och rädsla bland intellektuella. Men vi språkade mycket om censuren, om utgivningssvårigheterna, om hur Okudzjava fick kämpa för sina ord.

På ett naturligt sätt kom Okudzjava inledningsvis in på den unge Pusjkin och det projekt som för ögonblicket sysselsatte honom, ett filmmanus om den förvisade skalden. Min slutsats blev: "Kanske upplever Okudzjava sin situation idag som en parallell till Pusjkins i början av 1820-talet. Han har aldrig varit deporterad men han förtogs effektivt i TV, radio och press och har många, som han själv ironiskt uttrycker det, 'vänner' på högsta ort."

Jag konstaterade att Okudzjava vid intervjutillfället hade tillbringat sina första sex dagar i en kapitalistisk omgivning och att han gav intryck av att under den lugna ytan vara ganska omtumlad. Detta bekräftas i hans memoarer. Vi fick se en snart legendarisk rysk författare som var darrig inför mötet med en ny värld.

De så kallade modsen var en för tillfället dominerande svensk ungdomsgrupp i khakikläder som ville uttrycka en vag samhällsprotest. Okudzjava hade råkat krocka med ett sådant mods framför en coca-cola-automat invid hotellentrén. Han hade befarat handgripligheter när modset blandade sig i hans förhävanden: troligen en sabotör i stil med de skumma figurer som den ideologiske instruktören i Moskva skrämt honom med... Dock visade det sig strax att modset bara ville hjälpa honom att få ut den kapitalistsymbol han betalat för men inte lyckats prångla fram. Kanske kom denna upplevelse att bli bestämmande för en grundläggande omvärdering från hans sida. Som han sammanfattade det i samtalet med mig:

"Vi har så många fördomar och vanföreställningar om varandra. När man väl kommer på plats märker man att ens förhandsinställningar rasar ihop en efter en. Jag kom, som ett exempel, hit i den fasta tron att era mods var depraverade, förstörda ungdomar. Det är alldeles fel, inte sant?"

Intervjun gestaltade sig på ett lite speciellt sätt. Okudzjava verkade ha lika många motfrågor som jag hade frågor. Han förhörde sig om levnadsförhållandena i Sverige, om våra kyrkor och vår kyrkliga ritual, om priserna på våra bilar, om kungen, om censur och pressfrihet. Jag konkluderade: "Han har inga färdiga svar, han väger noggrant sina ord, han undviker säkert alla klyschor och tomma fraser."

Till kvällen den 3 juni var en dikt- och visafest utlyst på Borgarskolan, i regi av de Sovjetvänliga unga clartéisterna. Salen blev nästan fylld – men bara näs-

tan. Arrangemanget såg helt enkelt lite valhänt ut. Där fanns sju mikrofoner. Till en början fallerade alla. "Om det är ni unga som en dag ska organisera revolutionen lär det inte gå så bra", sa Jevtusjenko och framkallade applåder.

Så kom läsandet igång. Ett par skådespelare föredrog översättningar före originalen. Den minst kände av poeterna, Stanislav Kunjajev, startade med en heroiserande dikt om rymdens sovjetiska erövrare. Jevtusjenko besegrade auditoriet med sin mäktiga inlevelse i "Babij Jar" och testade därefter ett annat tonläge i "Sov, min älskade".

Så var det dags för Okudzjava. Han var markerat blygsam och lågmäld, nästan tafatt på scenen. Han sjöng fem av sina mest kända sånger.

Jan-Olof Olsson, Jolo, skrev nästa dag över fem spalter om begivenheten i *Dagens Nyheter*. Han fokuserade givetvis på Jevtusjenko. Men han hade också fastnat för Okudzjava. Hans bildspråk var plötsligt hämtat från ishockeyn. Jevtusjenko befanns vara den överlägsna spjutspetsen "i A-kedjan". Men det fanns också ett B-garnityr – och där kom Okudzjava in:

Bulat Okudzjava var en liten elegant man med uttrycksfulla ögonbryn och en gitarr. Han hade inte spelat gitarr på tre år, sade han, men det gjorde inget, för han kunde i alla fall inte, tillfogade han. Hans visa om trådbussen som rullar genom Moskva mitt i den kalla natten var bland det bästa man hört i visväg. Hans specialité är satiriska visor, han sjöng några, men satir går naturligtvis bäst hem på hemmaplan.

Nästa dag tog jag farväl av Okudzjava på hotellet. Mitt i packningstagen signerade han en av Expressenfotografen Jonny Graans många bilder (motstående sida, red. anm.) från dikt- och visafesterna med den anmärkningsvärt personliga texten "Käre Magnus, jag önskar Er lycka. Tack! Bulat. 4.6.1966".

Till kvällen for gruppen söderut med tåget – för vidare befördran Moskva via Warszawa och Berlin. Senare på året gav Sveriges Radio ut en LP från Borgarskolan med bland annat Okudzjavas visor.

En betydande rysk författare, formad i Sovjetunionen, i sitt allra första möte med en kapitalistisk verklighet.

MAGNUS LJUNGGREN